

Мале підприємництво в Україні: проблеми становлення та перспективи розвитку

У країнах світу, економіка яких ґрунтується на ринкових засадах, сприянню у становленні, розвитку та виживанні малих підприємств приділяється значна увага з боку як держави, так і приватних організацій. У розвитку малого бізнесу зацікавлені всі верстви суспільства, гігантські економічні структури, політичні та громадські організації, окремі громадяни, оскільки малі та середні підприємства — базис, на якому ґрунтується вся економічна піраміда, котра забезпечує зайнятість всього населення, задоволення його життєвих потреб.

Досвід роботи малих підприємств за кордоном, а також у нашій країні показав низку позитивних особливостей у вирішенні ними як виробничих, так і соціальних завдань. Як правило, малі підприємства без особливих зусиль можна розмістити як у великих, так і малих містах, а також селах. Малим підприємствам властиві висока маневреність виробництва, здатність до швидкого впровадження нової техніки та технології, готовність до виправданого комерційного ризику.

Розвиток широкої мережі малих підприємств послаблює монопольне становище підприємств-гігантів, благотворно впливає на економічну та соціальну обстановку регіонів, де є надлишок робочої сили, малих і середніх міст, сприяє закріпленню трудових ресурсів, кращому використанню фінансових, матеріальних та трудових ресурсів, наближає сфери виробництва та послуг до споживача, забезпечує дійові стимули до інноваційних процесів і високоефективної праці. За рахунок мобільності, гнучкості, інноваційного підходу малі підприємства здатні швидко пристосовуватися до змін споживчого попиту, оперативно виробляти нову продукцію. Малі підприємства мають невисокі експлуатаційні витрати, створюють раціональну структуру організації та управління, постійно здійснюють пошук нетрадиційних рішень і нових засобів господарської діяльності.

У розвинутих країнах, де широко функціонують малі підприємства, створені та активно діють різні державні та громадські

організації підтримки малого бізнесу. Вони створені також у країнах колишнього СРСР, в тому числі в Україні.

Успіх розвитку і функціонування малих підприємств у нашій країні прямо залежить від цілеспрямованої комплексної підтримки малих підприємств з боку як держави, так і громадських організацій.

На створення і розвиток малого бізнесу як однієї з основних складових ринкової економіки на початку 90-х років істотний вплив справило прийняття вищими державними органами законодавчих та нормативних актів¹, що сприяло росту суб'єктів малого підприємництва. Розвиток малого підприємництва здійснюється на основі проведення послідовної державної політики в цьому важливому секторі ринкової економіки. Кабінетом Міністрів України затверджені Концепція державної політики розвитку малого підприємництва (квітень 1996 р.), Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки (січень 1997 р.). Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 7 квітня 1998 р. № 468 розроблені проекти Державної програми підтримки малого підприємництва в Україні на 1999-2000 роки, регіональних програм на цей період, а також цільова програма фінансової підтримки малого підприємництва у сфері виробництва товарів і надання послуг та інвестиційній діяльності з використанням іноземних кредитних ліній міжнародної технічної допомоги. Зазначені заходи призвели до зростання малих підприємств в Україні з 19,6 тис. з чисельністю працюючих 310,9 тис. чол. у 1991 р. до 101 тис. з чисельністю працюючих на них до 1 млн чол. у 1997 р.² У 1997 р. функціонувало 3,7 тис. кооперативів з 82,5 тис. працюючих, більше 1 млн індивідуальних підприємців. В агропромисловому комплексі створено 35,5 тис. фермерських господарств, в яких зайнято 90 тис. чол.³ У цілому в секторі малого підприємництва зайнято

¹ Див.: Закон України від 7 лютого 1991 р. «Про підприємництво» // Відомості Верхов. Ради України. 1991. № 44. Ст. 168; Закон України від 7 лютого 1991 р. «Про власність» // Там само. № 20. Ст. 249; Закон України від 27 березня 1991 р. «Про підприємства в Україні» // Там само. № 24. Ст. 272; постанова Кабінету Міністрів України від 14 вересня 1991 р. «Про створення Державного комітету по сприянню малим підприємствам та підприємству» // ЗПУ України. 1992. № 7. Ст. 164.

² Див.: Уряд. кур'єр. 1998. 18 квітня.

³ Див.: Кисилев А. П. Теория и практика современного бизнеса (как создать фирму и работать на себя). К., 1995. С. 45.

більше 2 млн чол., що складає майже 10% зайнятого населення України¹. Підприємства малого бізнесу створюються в різних галузях економіки. Статистичні дані свідчать, що найбільше малих підприємств функціонує у торгівлі та громадському харчуванні (51,4% всіх підприємств малого бізнесу), промисловості (14,0%), будівництві (9,9%), побутовому обслуговуванні населення (5,2%), науці (3,3%), транспорті та зв'язку (2,0%), матеріально-технічному забезпеченні (91,6%), сільському господарстві (0,7%), освіті (0,6%), заготівлі (0,2%)².

Аналізуючи наведені дані про стан малого підприємництва в Україні у порівнянні з іншими країнами, де успішно функціонує ринкова економіка, можна дійти висновку про незадовільність його темпів розвитку. Так, в Японії кількість малих та середніх підприємств на 1000 чол. становить 49,6, в Італії — 68, США — 75,2 одиниць³, в той час як в Україні на 1000 тис. чол. у середньому припадає 2 малих підприємства, а в таких містах, як Севастополь, — 6,90, Київ — 4,6, Харків — 2,71. Нагромаджений приватний або пайовий капітал українських підприємців направляє переважно не у виробничу сферу, як це необхідно для розвитку національної економіки в умовах економічної кризи, а на ринок торговельно-посередницьких послуг, де швидко і без значних витрат можна одержати прибуток.

Результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що основними причинами незадовільного розвитку малого підприємництва в Україні є:

- недостатня правова регламентація створення та функціонування як малих підприємств, так і підприємництва в цілому, нестабільність національного законодавства;
- низький рівень технології та навиків управління господарською діяльністю, обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення малого підприємництва;
- труднощі у доступі до нових технологій і технологічної інформації, а також до ресурсового забезпечення господарської діяльності;

¹ Див.: *Короленко О.* Підтримка та розвиток малого бізнесу в Україні. Довідник підприємця. К., 1997. С. 5, 51.

² Див.: *Виноградская А.* Малое предпринимательство: состояние и перспективы развития // Бизнес Информ. 1998. № 17-18. С. 21.

³ *Бутко Н., Мурашко Н.* Организационные меры содействия малому бизнесу // Экономика Украины. 1997. № 7. С. 20.

- використання неефективного обладнання, труднощі у його заміні в умовах внутрішнього ринку, складність виходу на зарубіжні ринки;

- низький рівень продуктивності, доданої вартості, виходу продукції та основного капіталу на одного працюючого в малому підприємстві;

- труднощі в оренді, придбанні та будівництві приміщень у місцевостях, де є кваліфікована робоча сила та інфраструктура;

- обмежений доступ до фінансових джерел, більш висока вартість кредитних ресурсів, недостатня державна фінансово-кредитна підтримка;

- більш висока вартість сировини, оскільки вона закуповується невеликими партіями, значні транспортні та інші витрати, що негативно відображаються на собівартості продукції, яка ними виробляється;

- високий рівень податків, нестабільність та недосконалість податкової системи, неврегульованість контролю за функціонуванням малого підприємництва з боку різних владних структур, який нерідко паралізує їх діяльність, складна система звітності;

- відсутність пільгових умов страхування.

З метою формування і реалізації державної політики з питань розвитку та підтримки малого підприємництва, ефективного використання його можливостей у розвитку національної економіки Президентом України в 1998 р. було видано низку указів¹, положення яких повинні благотворно сприяти створенню належних правових та організаційних умов для розвитку малого бізнесу. На цей час Верховна Рада України розглядає проекти законів «Про державну підтримку малого підприємництва», «Деякі заходи по дерегулюванню підприємницької діяльності». Для зручності в користуванні та усунення будь-яких розбіжностей у правовому регулюванні підприємницької діяльності вважається за доцільне внести положення цих законопроектів як доповнення у вигляді окремих розділів «Державна підтримка малого підприємництва»

¹ Див.: Укази Президента України від 12 травня 1998 р. № 456/98 «Про державну підтримку малого підприємництва» // Бізнес. 1998. № 20-21. С. 92-93; Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» // Там само. № 29. С. 7; Указ Президента України від 23 липня 1998 р. «Про деякі заходи щодо дерегулювання підприємницької діяльності» // Там само. № 33. С. 9.

та «Дерегулювання підприємницької діяльності» до Закону України від 7 лютого 1991 р. «Про підприємництво»¹.

Основними напрямками державної підтримки малих підприємств, на наш погляд, є:

- формування належної правової бази для регулювання малого підприємництва;
- розробка і реалізація загальнодержавних та регіональних програм розвитку малого бізнесу;
- формування і розвиток інвестиційних інститутів, надання податкових пільг, удосконалення державної фінансово-кредитної підтримки;
- сприяння забезпеченню малого підприємництва матеріально-технічними ресурсами та реалізації його продукції;
- сприяння малому підприємництву в модернізації їх устаткування та доступу до нових технологій;
- інформаційно-консультативна підтримка (економічний, юридичний консалтинг, маркетингові дослідження, науково-технічне сприяння та ін.);
- стимулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів малого підприємництва (зовнішньоекономічні преференції);
- надання пільгових умов страхування;
- інформаційно-кадрове забезпечення.

З огляду на запропоновані пропозиції щодо державної підтримки малого підприємництва слід також внести зміни і доповнення і до інших законодавчих та нормативних актів, що регулюють підприємницьку діяльність. При внесенні змін і доповнень, що стосуються інтересів підприємництва, доцільно їх погоджувати з Державним комітетом України з питань розвитку підприємництва.

Надійшла до редколегії 18. 01. 99

¹ Див.: Відомості Верхов. Ради України. 1991. № 14. Ст. 168.